ਗਿਆਨੀ

ਪਿੰਗਲ ਅਲੰਕਾਰ

9.442

ਲੇਖਕ

ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਬੀ. ਏ.

ਇਸ ਵਿਚ

੧. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿਲੇਬਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਨੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਈ ਨੀਯਤ ਛੰਦ, ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਭੇਦ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਹਨ।

੨. ਪਿੰਗਲ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਜਿਹੇ ਔਖੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

੩. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

੪. ਰਲਦੇ ਮਿਲਦੇ ਛੰਦਾਂ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚਲੇ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਫ਼ਰਕ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਾਏ ਗਏ ਹਨ।

੫. ਅੰਤ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਢੰਗ ਦੇ ਸੁਆਲ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ।

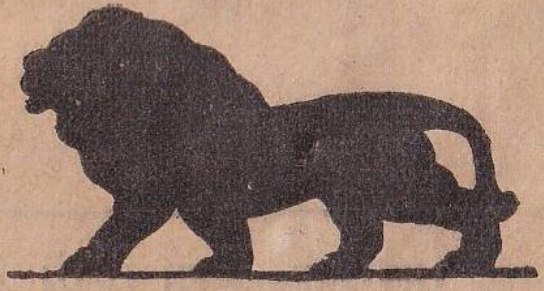

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅਨਾਰਕਲੀ, ਲਾਹੌਰ

ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਹਕ ਰਾਖਵੇਂ

891.426
ਪ 28 ਕਿ
29653

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਾਰਚ ੧੯੪੪

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ—ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ
ਪ੍ਰਿੰਟਰ—ਲਾ: ਰਾਮਸਰਨ ਦਾਸ, ਕੁਮਰਸ਼ਲ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਰਕਸ,
ਗਨਪਤ ਰੋਡ, ਲਾਹੌਰ

ਤਤਕਰਾ

ਸਿਰਲੇਖ	ਸਫਾ
ਪਿੰਗਲ	੫
ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਹੈ ?	੭
ਪਿਗਲੀ ਬੋਲ	੭
ਛੰਦ	੭
ਵਰਣ	੮
ਮਾਤਰਾਂ	੮
ਲਘੂ	੮
ਗੁਰੂ	੮
ਗਣ	੮
ਵਰਣਿਕ	੮
ਮਾਤ੍ਰਿਕ	੯
ਤੁਕ, ਚਰਣ ਜਾਂ ਕਲੀ	੧੦
ਬਿਸ਼ਾਮ	੧੦
ਤੁਕਾਂਗ	੧੦
ਤੁਕਾਂਤ	੧੦
ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ	੧੧
ਛੰਦ	**੧੨**
੧. ਕਬਿਤ	੧੪
੨. ਕੋਰੜਾ	੧੫
੩. ਸਵੱਯਾ	੧੬
੪. ਦੋਹਿਰਾ	੧੮
੫. ਸੋਰਠਾ	੧੯
੬. ਰੋਲਾ	੧੯
੭. ਰਸਾਵਲ	੨੦
੮. ਕੁੰਡਲੀਆ	੨੧
੯. ਛਪੈ	੨੨
੧੦. ਰੁਬਾਈ	੨੩
੧੧. ਗੀਆ ਮਾਲਤੀ	੨੫
੧੨. ਤਾਟੰਕ	੨੫
੧੩. ਭਿਉਚ	੨੬
੧੪. ਸਵੱਯਾ (ਮਾਤ੍ਰਿਕ)	੨੭
੧੫. ਰੱਤਾ	੨੮
੧੬. ਬੈਂਤ	੨੮
੧੭. ਝੂਲਣਾ	੩੨
੧੮. ਚੌਪਈ	੩੩
੧੯. ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ	੩੪
੨੦. ਸਿਰਖੰਡੀ	੩੬
੨੧. ਅੜਿਲ	੩੮
ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਭੇਦ	**੩੯**
੧. ਬਾਰਾਂ ਮਾਂਹ	੩੯
੨. ਸਤਵਾਰਾ	੪੦
੩. ਸੀਹਰਫੀ	੪੧
੪. ਪੈਂਤੀ ਅਖਰੀ	੪੧
੫. ਘੋੜੀਆਂ	੪੨
੬. ਸਿਠਣੀਆਂ	੪੩
੭. ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ	੪੪

ਸਿਰਲੇਖ	ਸਫ਼ਾ
੮. ਵਾਰ	੪੪
੯. ਸੱਦ	੪੫
੧੦. ਗ਼ਜ਼ਲ	੪੬
੧੧. ਕਾਫ਼ੀ	੪੬
੧੨. ਬਿਸ਼ਨ-ਪਦਾ	੪੭
੧੩. ਅਸ਼ਟਪਦੀ	੪੭
੧੪. ਸਲੋਕ	੪੮
੧੫. ਪਉੜੀ	੪੮
੧੬. ਚਉਬੋਲਾ	੪੯
ਪ੍ਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਮਤਭੇਦ	੫੦
(ੳ) ਪਿੰਗਲੀ ਬੋਲਿਆਂ ਦਾ	੫੦
(ਅ) ਛੰਦਾਂ ਦਾ	੫੧
(ੲ) ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਦਾ	੫੩
ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ	੫੪
ਅਲੰਕਾਰ	੫੭
ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ	੫੮
ਸ਼ਬਦ ਅਲੰਕਾਰ	
੧. ਅਨੁਪ੍ਰਾਸ	੬੦
੨. ਚਿਤ੍ਰ	੬੩
ਅਰਥ ਅਲੰਕਾਰ	
੩. ਉਪਮਾ	੬੩
੪. ਰੂਪਕ	੬੬

ਸਿਰਲੇਖ	ਸਫ਼ਾ
੫. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ	੬੭
੬. ਪ੍ਰਮਾਣ	੬੭
੭. ਕਾਵਲਿਗ	੬੭
੮. ਪ੍ਰੋਢੋਕਤੀ	੬੮
੯. ਛੇਕੋਕਤੀ	੬੯
੧੦. ਉਲਾਸ	੬੯
੧੧. ਅਵਗਿਆ	੭੦
੧੨. ਅਨੁਗਿਆ	੭੧
੧੩. ਲੇਸ਼	੭੧
੧੪. ਵਿਰੋਧ	੭੨
੧੫. ਵਚਿਤ੍ਰ	੭੨
੧੬. ਵਿਆਜ ਨਿੰਦਾ	੭੩
੧੭. ਅਤਕਥਨੀ	੭੪
੧੮. ਅਸੰਭਵ	੭੪
੧੯. ਲੋਕੋਕਤੀ	੭੫
੨੦. ਲਲਤ	੭੬
੨੧. ਗੂਢੋਤਰ	੭੬
੨੨. ਕਾਵ ਅਰਥਾਪਤੀ	੭੭
੨੩. ਰਤਨਾਵਲੀ	੭੮
ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ	੭੯
ਅਲਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ	੮੨
ਇਮਤਿਹਾਨੀ ਸੁਆਲ	੮੩

ਪਿੰਗਲ

(PROSODY)

ਛੰਦਾ-ਬੰਦੀ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪਿੰਗਲ' ਹੈ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਪਿੰਗਲਾ-ਚਾਰੀਆ ਪਿੰਗਲ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੰਦ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਰਚਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਫੇਰ ਇਸ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪਿੰਗਲ' ਪੈ ਗਿਆ।

ਪਿੰਗਲ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਕਵੀ-ਮਨ ਵਾਂਗ ਅਜ਼ਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ! ਕਿਸੇ ਨੇਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਉਸ ਦੀ ਹੋਠੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਵੀ ਕੋਈ ਐਸਾ ਛੰਦ ਰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਕਿਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਛੰਦ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਨੇਮ ਮਿਥਣਾ ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਕਵਿਤਾ ਰਚਣ ਲਈ ਪਿੰਗਲ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਲੋੜ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਸਾਫ਼ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਰਚਣ ਲਈ ਪਿੰਗਲ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਚਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਵੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੰਗਲ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖ ਕੇ ਨਹੀ ਕਹਿੰਦਾ। ਛੰਦ ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਕਤੱਈ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਗੋਂ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਨੇਮਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਛੰਦ ਪਹਿਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਪਿੰਗਲ ਵਾਲੇ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਮਾਂ ਨਾਲ ਘਟਾ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਛੰਦ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ

TO READ THE ENTIRE BOOK PLEASE CONTACT US:

whatsapp: +92-3160770117

email: worldcentreforpunjabi@gmail.com

World Centre for Punjabi, Lahore, Pakistan.